
17. listopad 1939 je opředen mýty, říká historik Petr Koura

17. listopad 1939 je opředen mýty, říká historik Petr Koura

Wehrmacht vpochodoval do Prahy v polovině března 1939, vysoké školy byly zavřeny 17. listopadu 1939. Co se odehrávalo v měsících mezi? Dají se už od března najít příčiny pozdějšího uzavření vysokých škol?

Tak v březnu 1939, pokud vím, o uzavření vysokých škol ještě nikdo neuvažoval. Byla poněkud jiná mezinárodně-politická situace, svět ještě nebyl ve válce a nacisté se snažili, aby obsazení Čech a Moravy nevyvolalo mezinárodní protesty. Ta doba mezi 15. březnem a 17. listopadem 1939 je dosti zajímavá. Brzy po okupaci spontánně vznikají odbojové skupiny, zároveň začíná být odboj organizován i shora od vysokých státních úředníků a důstojníků. Protektorát je doslova zaplaven ilegálními tiskovinami, které odsuzují (a nezřídka i zesměšňují) okupanty. Zejména v létě 1939 se pak v Čechách stupňuje očekávání válečného konfliktu, od něhož si obyvatelé protektorátu slibují porážku Německa. Přejde nám to dnes zvláštní, ale lidé tehdy skutečně věřili, že válka bude trvat pár měsíců, a proto se na ni vysloveně těšili. Nacisté si to dobře uvědomovali, ale razantně proti Čechům zasáhli prakticky až 28. října a 17. listopadu.

Co tedy uzavření škol v polovině listopadu bezprostředně předcházelo?

Je třeba zmínit především masové nepokoje českého obyvatelstva 28. října 1939, které jsou ve středoevropském (a možná i evropském) kontextu ojedinělé. V Praze se tehdy sešly desetitisíce lidí a provolávaly slávu Masarykovi, Benešovi a Československé republice. Česká policie, která měla tyto manifestace potlačovat, vyjadřovala demonstrantům sympatie. Když se přijel podívat na místo nepokojů státní tajemník K. H. Frank, byl davem zbit a okraden jeho osobní šofér. Nacisté proti demonstrantům nasadili jednotky SS a za pomoci ostré střelby dav rozehnali, asi 400 lidí bylo zatčeno. Smrtelně byl tehdy zraněn Jan Opletal, jehož pohřeb 15. listopadu se stal bezprostřední záminkou k zásahu proti vysokým školám. Účastníci tichého rozloučení s Janem Opletalem na pražském Albertově se ale shodují, že toto protiněmecké vystoupení bylo vyprovokováno sanitkou, která najížděla do smutečního

průvodu. Domnívám se, že skutečným důvodem zásahu proti českým vysokým školám bylo jednak zastrašení českého obyvatelstva, jednak eliminace jeho nejradikálnější složky - studentstva.

Existovaly nějaké výjimky, nebo byly zavřeny všechny školy?

Původně byly uzavřeny a jednotkami SS obsazeny všechny české vysoké školy. Postupně však došlo k několika výjimkám. V redukované formě tak vyučovaly teologické fakulty a v Brně působila pod německo-českým názvem Vysoká škola zemědělská.

Dá se přesně určit, kolik vysokoškoláků protestovalo, kolik jich bylo perzekuováno, kolik uvězněno a kolik popraveno?

Kolik vysokoškoláků protestovalo, to asi nikdy nebudeme schopni přesně určit, ale jelikož 28. říjen 1939 byl protektorátní vládou vyhlášen pracovním dnem, dá se předpokládat, že tvořili značnou část demonstrantů právě studenti. V rámci akce „17. listopad“ bylo transportováno do koncentračního tábora asi 1200 studentů, když byli předtím propuštěni zadrženi studenti mladší 21 let.

Popraveno bylo v ranních hodinách 17. listopadu 1939 v ruzyňských kasárnách 9 studentských funkcionářů. Není přitom bez zajímavosti, že jeden z popravených studentů byl funkcionářem fašistické a antisemitské organizace Vlajka, další sympatizanti tohoto hnutí byli i mezi uvězněnými studenty. Svědčí to o tom, že nacisté nerozlišovali mezi vinnou jednotlivých lidí, neboť jim šlo o zastrašení obyvatelstva a zlomení jeho aktivního odporu.

Jak reagovala na uzavření škol česká společnost? Jaká vládla atmosféra?

Česká společnost byla tímto zásahem šokována. Někteří lidé si začínali uvědomovat, že nacistické bezpečnostní složky nejsou rakouská policie z první světové války. O zásahu vůči studentům se navíc začaly šířit legendy - v ilegálním tisku se například hovoří o desítkách popravených studentů a desetitisících uvězněných. Šokující byla též skutečnost, že popraveni byli i lidé loajální k velkoněmecké říši - v prvé řadě se jednalo o docenta Josefa Matouška, který byl místopředsedou aktivistického Českého svazu pro spolupráci s Němci. Podařilo se mi najít dokument, který pár dní před 17. listopadem označoval tohoto muže za kandidáta na ministra školství v protektorátní vládě. To, že nacisté popravili i takto loajálního člověka, muselo vyvolat obavu, že podobně postižen může být i každý občan protektorátu.

Jaké cíle říšské vedení sledovalo uzavřením vysokých škol?

Kromě zastrašení obyvatelstva a eliminace studentů je třeba uzavření vysokých škol vnímat též v kontextu tzv. konečného řešení české otázky. Nacisté plánovali českomoravský prostor plně germanizovat a počítali do budoucna s vystěhováním části českého obyvatelstva na východ. UVědomovali si samozřejmě, že nejnebezpečnější složkou českého národa je inteligence, nikoliv dělnická třída, jak se nám snažili namluvit v uplynulých letech komunističtí historici. Vysoké školy byly původně uzavřeny na 3 roky. Když však nastoupil na Pražský Hrad Reinhard Heydrich, oznámil českým představitelům, že české vysoké školy zůstanou uzavřeny již navždy.

Jaké si myslíte, že mělo uzavření dopady na další vztahy Čechů a Němců za protektorátu?

Samozřejmě že tento dopad byl obrovský. Již před 17. listopadem se objevují v hlášeních domácího odboje názory, že soužití Čechů a Němců v jednom státě nebude po válce možné. Po uzavření vysokých škol je již tato varianta v plánech domácího odboje s ohledem na smýšlení obyvatelstva naprosto vylučována.

Kolem 17. listopadu 1989, bělohorské i pobělohorské doby, husitství aj. významných událostí se vytvořily mýty a lidové představy. Jsou takové i kolem 17. listopadu 1939?

Samozřejmě. Nechtěl bych v žádném případě snižovat utrpení těchto pronásledovaných a vězněných lidí, ale již jsem připomněl, že ne všichni perzekuovaní studenti byli skutečnými odpůrci fašismu. Málo se též ví, že studenti se z koncentračních táborů postupně vraceli, první skupina byla propuštěna již o vánocích 1939. Poslední studenti z „akce 17. listopad“ opustili koncentrační tábor v březnu 1943. Uvádí se, že zde celkem zahynulo z 1200 studentů asi 20 osob. V naší zemi panuje přesvědčení, že čeští studenti byli nejvíce postiženi ze všech okupovaných národů, přitom například perzekuce polských studentů byla daleko tvrdší. Nedávno jsem navštívil berlínskou věznici Plötzensee, kde bylo popraveno za války téměř 700 Čechů, především příslušníků inteligence. K výročí konce druhé světové války zde bylo několik věnců a kytic, ale žádná od české ambasády. Přestože zde zahynulo dvacetkrát více lidí nežli v důsledku akce „17. listopad“, je toto místo v českém společenském povědomí úplně neznámé. Stejně tak nedávno někteří novináři zpochybňovali oslavy 28. října s poukazem na to, že se jedná o výročí vzniku neexistujícího státu. Málokdo si přitom vzpomněl na 28. říjen 1939, který by měl být skutečně zapsán v české moderní historii zlatým písmem jako ukázka odvážného postojů vůči totalitě. Zdá se, že naše společnost má tendenci uctívat spíše mučednictví nežli hrdinství.

PETR SVOBODA